

Energie voor morgen

Inspiratie voor een succesvol lokaal klimaatbeleid

vvsG netwerk
klimaat

Tonnen inspiratie voor een ambitieus energie- en klimaatbeleid

Beste lezer,

Nu is het moment. Het succes van de klimaatdoelstellingen uit de Burgemeestersconvenant editie 2030 en het Lokaal Energie- en Klimaatpact 2030 hangt af van komende legislatuur. Zo goed als alle lokale besturen engageerden zich voor deze doelstellingen. De kans is groot dat ook jouw lokale bestuur deze engagementen onderschreef. Er ligt de komende zes jaar dus nog heel wat werk op de plank. Want het behalen van deze doelstellingen vraagt niet alleen ambitie, maar ook concrete actie en samenwerking op lokaal niveau.

Gelukkig sta je er niet alleen voor. Met de steun van de Vlaamse overheid biedt VVSG Netwerk Klimaat, samen met vele andere partners, hulp aan lokale besturen om een ambitieus energie- en klimaatbeleid te voeren. De [praktijkendatabank](#) van VVSG Netwerk Klimaat is daarbij een handig hulpmiddel en geeft voor tal van projecten – uitgevoerd door steden en gemeenten – praktische info, geleerde lessen, bruikbare voorbeelddocumenten en concrete tips. Want door samen te werken en goede voorbeelden te delen versterken we elkaar en bereiken we sneller resultaat. Of het nu gaat om projecten rond hernieuwbare energie, duurzame warmte, renovatie, of andere thema's: deze voorbeeldpraktijken maken het makkelijker om efficiënt projecten mét impact op te zetten.

Deze inspiratiebrochure bouwt verder op de databank en is een mooie kroon op het werk van vier jaar VVSG Netwerk Klimaat. Twaalf thema's

Door samen te werken en goede voorbeelden te delen bereiken we sneller resultaat.

met bijhorende goede praktijken en interviews helpen je op weg richting de doelen van 2030. Het opschalen van succesvolle initiatieven vormt de uitdaging voor de toekomst. We hopen dat deze brochure je de nodige energie geeft en inspireert om verdere stappen te zetten in de goede richting.

Veel leesplezier!

Wim Dries,
voorzitter vvsg

In deze brochure

Twaalf thema's met inspirerende voorbeelden en interviews helpen je op weg naar een ambitieus energie- en klimaatbeleid. Wil je meer weten over de voorbeelden in deze brochure? Ontdek alle info via de QR-codes in de praktijkendatabank van VVSG Netwerk Klimaat.

Zonne-energie voorop	06
Windenergie: uitdagend, maar met veel voordelen	08
Huurders en verhuurders mee in de energietransitie	10
Aandacht en middelen voor appartementen	14
Kansen voor warmtenetten	16
Individuele warmtepompen	18
Structureel naar een klimaatneutraal patrimonium	22
Patrimonium: stapsgewijs de ambities waarmaken	24
Mooie kansen in openbare verlichting	28
Iedereen mee dankzij sociaal klimaatbeleid	30
Lokale bedrijven als partner in de energietransitie	34
Elektrische mobiliteit als schakel in de klimaattransitie	36

Partners

Een lokaal klimaatbeleid voer je niet alleen. Netwerk Klimaat bestaat dan ook lang niet alleen uit VVSG. Er zijn tal van partners betrokken bij de werking, gericht op het ondersteunen van lokale besturen. Zij kunnen op verschillende manieren een bijdrage leveren aan jouw klimaatuitdagingen.

Bij deze VVSG-partners, die deel uitmaken van de Vlaamse overheid, vind je belangrijke informatie en ondersteuning:

- **Vlaams Energie- en Klimaatagentschap (VEKA):** verantwoordelijk voor de voorbereiding en uitvoering van het Vlaamse energie- en klimaatbeleid met focus op klimaatmitigatie.
- **Departement Omgeving:** beheert samen met VEKA onder andere de verzamelsite met alle klimaatinfo voor lokale besturen.
- **Agentschap Binnenlands Bestuur (ABB):** verantwoordelijk voor het Lokaal Energie- en Klimaatpact.
- **Vlaams Energiebedrijf (VEB):** levert energie en energie-efficiëntiediensten (zie interview p. 26) en begeleidt zo de publieke sector, waaronder de lokale besturen, actief doorheen de energietransitie.
- **Minaraad:** Vlaamse strategische adviesraad voor milieu en natuur, waaronder energie- en klimaatbeleid.

Ook de streekintercommunales en provinciebesturen spelen een belangrijke rol. Zij worden vertegenwoordigd door de koepels **Vlinter** en **Vereniging Vlaamse Provincies (VVP)**. De centrumsteden kunnen ook terecht bij **Kenniscentrum Vlaamse Steden**, de interlokale vereniging van de 13 centrumsteden. Daarnaast is distributienetbeheerder **Fluvius** een belangrijke partner.

Tot slot zijn er een aantal middenveld- of koepelorganisaties en bedrijfsfederaties waar je terecht kan voor heel wat expertise en kennisuitwisseling:

- **Agoria:** de koepel van de technologiebedrijven.
- **Autodelen.net:** koepelorganisatie rond autodelen en deelmobiliteit.
- **Bond Beter Leefmilieu:** vertegenwoordigt het brede milieumiddenveld.
- **Flux50:** is de ledenorganisatie rond innovatie in energietransitie en energetische renovatie in Vlaanderen.
- **Organisatie Duurzame Energie (ODE):** heeft een platformwerking rond alle vormen van duurzame energie.
- **Rescoop Vlaanderen:** de koepel van de burgerenergiecoöperaties.

LEKP- iconen

Het Lokaal Energie- en Klimaatpact (LEKP) speelt een cruciale rol in het lokale klimaatbeleid. De doelstellingen zijn concreet en tastbaar, en de voortgang wordt jaarlijks besproken in de gemeenteraad. Bijna alle lokale besturen hebben dit vrijwillige engagement onderschreven.

VVSG Netwerk Klimaat ontwikkelde bijpassende iconen voor elke LEKP-doelstelling, die je in deze brochure terugvindt. Ze maken zichtbaar welke praktijken bijdragen aan de doelstellingen en kunnen gebruikt worden om acties in je meerjarenplan te koppelen aan het LEKP. Zo wordt duidelijk dat bijna alle beleidsdomeinen een rol kunnen spelen en koppelkansen optimaal benut kunnen worden.

Algemene doelstellingen

Patrimoniumdoelstellingen: jaarlijkse primaire energiebesparing en CO₂-reductie uitstoot lokaal patrimonium

Opmaak lokaal warmteplan

Opmaak lokaal sloopbeleidsplan

VerLEDding openbare verlichting

Werk 2: Verrijk je wijk

Collectieve energiebesparende renovatie

Coöperatieve/participatieve hernieuwbare energieprojecten

Toegang tot een energiegemeenschap voor 1 per 500 inwoners

50 uitnodigingen per 100 wooneenheden voor een klimaattafel

Renovatietraject op maat voor wooneenheden op klimaattafel

Realisatie van minstens één thematisch wijkverbeteringscontract

Werk 1: Vergroening

Eén boom extra per inwoner

Eén natuurgroenperk extra per 1000 inwoners

Een halve meter extra geveltuin of haag per inwoner

Werk 3: Mobiliteit

Twee deelwagens per 1000 inwoners

Eén meter nieuw of structureel opgewaardeerd fietspad per inwoner

Laadpuntequivalent per 100 inwoners

Werk 4: Droogte

Eén m³ extra hemelwateropvang per inwoner

Eén m² ontharding per inwoner

Zonne- energie voorop

Zonnepanelen plaatsen is de makkelijkste manier om zelf hernieuwbare energie te produceren. De gemeentelijke daken maximaal benutten voor zonne-energie is dan ook een no-brainer. Via het principe 'energiedelen zelfde titularis' kun je de overproductie van het ene gebouw benutten in een ander gebouw, waar het verbruik hoger ligt dan de productie.

Ook voor uitzonderlijke situaties zijn er oplossingen, zoals het plaatsen van lichtgewicht panelen bij onvoldoende stevige constructies. Sinds de energiecrisis geldt bovendien een soepelere regeling voor erfgoed.

Kies je voor coöperatieve projecten, dan is dat een goede zaak voor de doelstelling rond participatieve/coöperatieve hernieuwbare energie uit het Lokaal Energie- en Klimaatpact. Denk ook aan grote daken van andere publieke organisaties en stimuleer dit bij bedrijven. Voor hen is het vaak een voordeel om niet zelf te moeten investeren.

Holsbeek biedt ontzorgingstraject Zonnebouwers

In het project Zonnebouwers werkt Holsbeek samen met burgercoöperatie ECoOB om **vrijblijvend en onafhankelijk advies** te geven aan inwoners over hernieuwbare energiesystemen. Er is ook een aanbod voor een **samenaankoop** met volledige ontzorging, van studiewerk tot installatie. Met het project Zonnebouwers+ wordt nog een stap verder gezet. Samen met een grotere groep gemeenten wordt gewerkt aan de **toegang tot zonnestroom voor mensen in energiearmoede**. Ofwel via de financiering van zonnepanelen op het dak van de woning, ofwel via gratis energiedelen wanneer dit financieel interessant is.

Project Zonnebouwers

Project Zonnebouwers+

Lichtgewicht zonnepanelen

De lichte dakstructuur van sporthal Diepvenneke in Vosselaar kan weinig extra gewicht dragen. Daarom zijn de lichtgewicht zonnepanelen die **rechtstreeks op het dak verlijmd** werden de ideale oplossing. Die zijn duurder, maar door de **besparing op de energiefactuur** nog steeds rendabel. Burgercoöperatie Campina Energie financierde en onderhoudt de panelen.

Ook op de Predikherenkerk in Mechelen liggen lichtgewicht zonnepanelen. Door hun vorm en beperkte dikte passen de panelen perfect tussen de banen van de nieuwe dakbedekking. Ze zijn **amper zichtbaar**, waardoor de **erfgoedwaarde** van de kerk **intact** blijft.

© Stad Mechelen

Lichtgewicht zonnepanelen voor sportcentrum Vosselaar

Lichtgewicht zonnepanelen voor Predikherenkerk

Ziekenhuis AZ Alma in Eeklo sluit stroomafnameovereenkomst af

Bij AZ Alma wordt de **beschikbare oppervlakte op daken** maximaal benut voor zonnepanelen. Ook **boven de parking** werden zonnepanelen geplaatst, in totaal meer dan 2300. AZ Alma maakte gebruik van een **stroomafnameovereenkomst** aangeboden door het VEB, waardoor er geen eigen investering nodig was. Die overeenkomst garandeert een **zeer voorspelbare stroomprijs** op lange termijn. Zo is het ziekenhuis ook in orde met de toekomstige zonnepanelenplicht voor grootverbruikers.

Stroomafnameovereenkomst AZ Alma

Windenergie: uitdagend, maar met veel voordelen

© Stefan Derwickere

Hoewel windenergie uitdagingen kent, brengt de bouw van turbines ook heel wat positieve aspecten mee. Eén grote windturbine geeft evenveel energie als ongeveer 7000 zonnepanelen. Zowel steden en gemeenten als burgers genieten van die groene stroom.

De ruimtelijke ordening in ons dichtbebouwde Vlaanderen maakt het uitdagend om ruimte te vinden voor de plaatsing van windturbines. Een extra moeilijkheid: waar een windturbineproject opduikt, wordt vaak ook een actiecomité opgericht dat protesteert tegen de komst van windmolens.

Toch is het een groot voordeel om geschikte locaties maximaal te benutten voor de productie van hernieuwbare energie. Als we onze gezamenlijke energievoorziening klimaatneutraal willen maken, dan hebben we windenergie nodig,

zowel op land als op zee. Er zijn maar weinig maatregelen die zo efficiënt de emissiecijfers voor het Burgemeestersconvenant van je gemeente kunnen verlagen als een windturbine(park) op het grondgebied.

Werk je met een vorm van burgerparticipatie, dan is dat een grote stap in de goede richting voor de LEKP-doelstelling (Lokaal Energie- en Klimaatpact) voor participatieve/coöperatieve hernieuwbare energie. Een win-win, want je moet als lokaal bestuur al heel wat zonnepanelen plaatsen om het vermogen van (een deel van) een windturbine te evenaren.

Windturbine met lokale opbrengst in Halle

Halle investeert mee in de nieuwe windturbine op het terrein van bedrijf Barry Callebaut. Luminus bouwt de windturbine, terwijl de stad via **investeringsintercommunale Zefier** mee investeert. Zo genieten alle Hallenaren mee van de opbrengsten van hernieuwbare energie, ongeveer € 39.000 per jaar. Een deel van de opbrengst gaat ook naar de **uitvoering van het klimaatplan** van de stad.

Participatie voor windturbine in Halle

Windturbineproject met dorpsfonds in Retie

ENGIE en Storm bouwden samen een windturbinepark in Retie, naast de E34. Het dorp Schoonbroek draagt de visuele impact daarvan, gelukkig **zonder slagschaduw**. Om ervoor te zorgen dat het project ook een meerwaarde biedt voor het dorp, spijst ENGIE jaarlijks het Dorpsfonds. Dit creëerde **voldoende draagvlak** voor het project, met amper bezwaren. Het Dorpsfonds wordt beheerd door de Koning Boudewijnstichting en geeft inwoners de kans om **zelf jaarlijks projectvoorstellen** in te dienen. Een jury bekijkt of de voorstellen aan de vastgelegde criteria voldoen, waarna de bewoners kunnen stemmen op hun favoriete project.

Dorpsfonds bij windturbineproject

Büllingen en Amel bouwen samen een windturbinepark

De gemeenten Büllingen en Amel nemen het initiatief om een **eigen windturbinepark** te bouwen op de gemeentegrens. Daar ligt een windrijke zone met grote, aaneengesloten terreinen die in handen zijn van de gemeenten. Een deel van de windturbines wordt eigendom van de gemeenten zelf. Een ander deel wordt eigendom van de inwoners, in lijn met de voorwaarde uit de overheidsopdracht om te werken met burgercoöperaties. Zo profiteren **beide partijen** van de voordelen.

Windturbinepark in Büllingen en Amel

Huurders en verhuurders mee in de energietransitie

© Stefan Dewickere

Al onze (woon)gebouwen samen zijn verantwoordelijk voor 29 procent van de totale CO₂-uitstoot in Vlaanderen, met verwarming via fossiele brandstoffen als grootste boosdoener. Dat maakt de Vlaamse bouwsector de op een na grootste veroorzaker van broeikasgassen. Daarom is het essentieel om zowel nieuwbouw als bestaande gebouwen klimaatneutraal te maken. Dat kan door zowel de energievraag als het energieaanbod aan te pakken.

Om de energievraag te verkleinen, moeten onze woningen en gebouwen energie-efficiënter worden. De energie die dan toch nog onmisbaar is, moet vrij zijn van fossiele brandstoffen zoals stookolie en aardgas.

We richten onze aandacht specifiek op huurwoningen om twee belangrijke redenen. De eerste is de *'split incentive'*: huurwoningen scoren gemiddeld slechter op energievlak omdat verhuurders minder investeren in renovaties. Niet zijzelf, maar de huurders profiteren namelijk van de lagere energiekosten. De tweede reden is ter versterking

van kwetsbare groepen. Energiearmoede treft vooral huishoudens met lage inkomens, die een groot deel van hun budget aan energiekosten besteden. Renovatie biedt de kans om de sociale en economische positie van kwetsbare groepen te verbeteren. Huurders, een aanzienlijk deel van onze samenleving, zijn vaak gezinnen die financieel minder draagkrachtig zijn. Nochtans moet iedereen kunnen meedoen in de energietransitie. Gerichte renovatieprojecten verlagen de energiekosten, verbeteren de energiezuinigheid en dragen bij aan een lagere CO₂-uitstoot en andere klimaatambities.

Verplicht conformiteitsattest voor huurwoningen in Menen

Stad Menen wil een **minimale kwaliteit en veiligheid** van huurwoningen garanderen. Daarom voerde de stad in 2022 het conformiteitsattest (CA) voor huurwoningen in. Die verplichting wordt gefaseerd ingevoerd, naargelang het bouwjaar van de huurwoningen, te **beginnen met de oudste**. De eerste resultaten zijn positief: het aantal huurwoningen lijkt stabiel te blijven én er is een verschuiving van oude naar nieuwe huurwoningen. Bovendien worden er **meer renovaties** uitgevoerd. De handhaving is mogelijk dankzij financiering via Vlaamse subsidies.

Invoering
verplicht CA
in Menen

Integrale wijkrenovatie in Vilvoorde

In een zogenaamde 'bouwblokrenovatie' wordt een **hele wijk tegelijkertijd aangesproken**. Dat komt de woonkwaliteit ten goede voor kwetsbare bewoners die zelf de middelen niet hebben om te renoveren. In Vilvoorde gebeurde dit tussen 2019 en 2023 in drie wijken. Het **noodkoopfonds** bood bewoners de mogelijkheid om via het OCMW een financiële tussenkomst of aflossingsvrije lening voor 20 jaar te krijgen voor de renovatie. Deelnemers kregen **sociale begeleiding** én **technische ontzorging**, zoals ondersteuning bij de aanvraag, opvolging van de werken en toekenning van de premie(s). Stad Vilvoorde focuste op specifieke wijken en koppelde de bouwblokrenovatie aan gevelpremies.

Bouwblokrenovatie
in Vilvoorde

WarmNest Pajottenland & Zennevallei

In 2023 startte Klimaatpunt het project WarmNest P&Z, in samenwerking met de gemeenten Beersel, Galmaarden, Halle, Herne, Sint-Pieters-Leeuw en Ternat. Om **leegstand** aan te pakken, investeerden deze gemeenten in een project waarbij eigenaars van leegstaande woningen hulp kunnen vragen om die woning te renoveren, met als voorwaarde dat ze die nadien **sociaal verhuren**. Zo wordt de **energie-efficiëntie** aangepakt en komt er ook een oplossing voor de krapte op de sociale huurmarkt. De gemeenten financieren de projectwerking van Klimaatpunt. De eigenaars worden volledig ontzorgd, maar de investering in de renovatiewerken komt van de eigenaar zelf. Op die manier werden al meer dan twintig woningen opgewaardeerd tot een EPC-label B.

Renovatie
leegstaande
woningen met
WarmNest

BETAALBAAR EN EFFICIËNT RENOVEREN

Wijkverbeteringscontract in Denderleeuw

© Gemeente Denderleeuw

Greet Slagmulder is adjunct-algemeen directeur bij het lokaal bestuur van Denderleeuw en leidt het wijkverbeteringscontract in goede banen.

Als kleine gemeente heb je niet altijd de middelen om grote wijkrenovaties uit te voeren. Denderleeuw loste dat op door deel te nemen aan een projectoproep voor wijkverbeteringscontracten van Stedenbeleid Vlaanderen. Dankzij die financiële steun krijgt de stationswijk Leeuwbrug een nieuw jasje. Greet Slagmulder, adjunct-algemeen directeur van het lokaal bestuur Denderleeuw, vertelt er meer over.

‘We trokken onze stoute schoenen aan door deel te nemen aan een projectoproep voor grote steden, maar kijk, met succes!’

Wat houdt het project precies in?

Greet: Met het wijkverbeteringscontract begeleiden we eigenaars om hun woning betaalbaar en efficiënt te renoveren. Ook willen we Leeuwbrug doen groeien naar een betrokken wijk met buurtsolidariteit. Groep Intro verzorgt momenteel de sociale begeleiding bij de renovatietrajecten. Rots vzw voorziet technische begeleiding en ontzorging. Zij gaan van deur tot deur om iedereen, ook kwetsbare bewoners, bij dit project te betrekken.

Waarom werd de wijk Leeuwbrug uitgekozen?

Greet: Leeuwbrug is een stationswijk met enkele herkenbare problematieken. Het is een zeer dichtbevolkte buurt met weinig openbare, groene ruimte. De woningen zijn vaak verouderd, slecht geïsoleerd en er is verdoken armoede. Mensen blijven er niet lang wonen, waardoor er weinig buurtgevoel in de wijk is. Dat alles willen we aanpakken. Naast het wijkverbeteringscontract komen er ook andere ingrepen: de NMBS vernieuwt het station, en er komen een fietssnelweg en bushaltes. We hebben ook al meer groen voorzien dankzij de aanleg van een speeltuin en het aanbod aan

buurtbewoners om gratis geveltuinten te planten. Op die manier willen we ook meer handelaars aantrekken.

Welke successen en uitdagingen kent het project?

Greet: Nabijheid is een groot voordeel. We plaatsten een container met bureaus aan de kerk, waar bewoners met vragen kunnen binnenlopen. Daar is bijvoorbeeld ook de buurtopbouwwerker aan het werk. Infomomenten en buurtontmoetingen organiseren we in een zaal van de kerk en er is ook een digipunt voor mensen die bijvoorbeeld hulp nodig hebben bij het digitaal aanvragen van premies. Door deur aan deur te gaan, winnen we vertrouwen en creëren we mond-tot-mondreclame. Een uitdaging is de armoede in de wijk: niet alle eigenaars hebben het budget om te renoveren. Rots vzw bekijkt dan welke ingrepen het meest opbrengen. Ook bekijken we vanuit het Sociaal Huis de mogelijkheden om een noodkoopfonds aan te bieden, waardoor eigenaars renteloos 50.000 euro kunnen lenen. Maar zover zijn we nog niet.

Heb je nog tips voor andere steden en gemeenten?

Greet: Ga ervan uit dat het een langetermijnproject is. Verwacht dus niet te snel de grote successen. Vier ondertussen wel al de kleine successen, zoals wij deden bij de opening van de nieuwe speeltuin. Kom daarnaast genoeg naar buiten met het project. Zo toon je aan de inwoners van de wijk dat er verandering bezig is.

Meer weten?

Meer info vind je in de praktijkendatabank via deze twee links

Leeuwbrug renoveert!

Leeuwbrug beweegt!

Aandacht en middelen voor appartementen

In Vlaanderen kiezen steeds meer mensen voor een appartement. De verschuiving in woontypologie, van eengezinswoningen naar appartementen, is een nieuwe realiteit. Vaak gaat het om kwetsbare huishoudens. Daarom is het cruciaal dat we onze aandacht en middelen richten op de renovatie van appartementen en appartementsgebouwen.

Het beleid ging in het verleden vaak uit van eengezinswoningen. Recent zijn ook instrumenten ontwikkeld om appartementsgebouwen te verduurzamen. Focus je op het renoveren van appartementen, dan verhoog je daarmee sterk de algemene renovatiegraad en ondersteun je kwetsbare huishoudens. Een waardevolle les voor de toekomst.

Het succes van zo'n renovatieproject hangt sterk af van een goede coördinatie. Het is essentieel dat iemand de trekkersrol opneemt, vaak een syndicus. Maar deze syndici kunnen hulp gebruiken. Ze hebben begeleiding

nodig op juridisch, financieel, technisch en organisatorisch vlak. Daarom is samenwerking tussen verschillende partijen van groot belang. Verenigingen van mede-eigenaars (VME's), energiehuizen, sociale huisvestingsmaatschappijen, stadsdiensten, OCMW's en andere relevante organisaties werken samen om deze uitdaging aan te gaan.

Renovatieversneller appartementen in Gent

Dit project stimuleerde en versnelde **renovaties van gemeenschappelijke delen in appartementsgebouwen**. Het project liep twee jaar, waarin stad Gent een **sociale renovatiecoach** aanwierf. Die overtuigde appartementseigenaars en syndici om in een advies- en begeleidingstraject voor collectieve renovaties te stappen. Samen met een **technische renovatiecoach** werkte de sociale renovatiecoach een methodologie uit, die tijdens de looptijd van het project (2021-2023) werd uitgetest en bijgestuurd. Uiteindelijk resulteerde dat in een draaiboek dat ook andere gemeenten nu kunnen hanteren.

Renovatieversneller
in Gent

Fossielvrij dankzij warmtenet in Oostende

In Oostende beheert burgercoöperatie Beauvent een warmtenet dat stelselmatig verder wordt uitgebreid. Een van de types (groot)verbruikers waarvoor het (financieel) haalbaar is om op die manier te verwarmen, zijn **appartementsgebouwen**. Er zijn de voorbije jaren verschillende bijkomende complexen aangekoppeld op het warmtenet, **zowel bestaande als nieuwe gebouwen**. Op die manier is Oostende **koploper** op de doelstelling fossielvrije renovatie van het LEKP 2.0.

Warmtenet
Oostende

Grootse plannen in Antwerpen

Stad Antwerpen ondersteunt de **renovatie van appartementsgebouwen** op verschillende manieren. In de eerste plaats biedt de stad **ondersteuning aan VME's** bij de opmaak van een renovatiemasterplan. Samen met experts kan de VME een renovatiemasterplan uitwerken: een duidelijk stappenplan, aangepast aan de specifieke noden en wensen. Het Vlaams Energie- en Klimaatagentschap biedt 60 procent **financiële ondersteuning** (tot maximaal 12.000 euro) voor dit studiewerk in grote appartementsgebouwen (vanaf 15 eenheden), en stad Antwerpen voorziet 50 procent (tot maximaal 7.500 euro) voor de kleinere appartementsgebouwen (minder dan 15 eenheden). De stad voorziet nog een **extra premie** tot 20 procent als het gebouw een energetische sprong maakt.

Ondersteuning voor
energierenovatie
appartements-
gebouwen

Premie voor
masterplan
BENOvatie

Kansen voor warmtenetten

↙ Maar liefst 294 lokale besturen ondertekenden het Lokaal Energie- en Klimaatpact 1.0 en engageren zich om tegen 2030 een lokaal warmteplan op te maken. Ze brengen onder andere in kaart waar kansen liggen voor collectieve warmte (warmtebronnen voor meerdere gebouwen samen) en waar individuele duurzame warmte de oplossing is.

Door vandaag al te starten, vermijd je als lokaal bestuur dat er kansen blijven liggen en zorg je voor kennisopbouw binnen de gemeente. Een van de grootste uitdagingen voor de komende decennia is namelijk het verduurzamen van onze warmtevraag. Die transitie is niet alleen een ecologische noodzaak, maar ook een economische en sociale kans. Zo creëer je een betere toekomst voor je inwoners.

VVSG Netwerk Klimaat ondersteunde de voorbije jaren vijf gemeenten bij de opmaak van hun lokaal warmteplan. Die plannen vind je ter inspiratie terug op de inspiratiekaart warmtezonering. Soms zijn er ook kansen om met een

warmtenet van start te gaan nog voor de opmaak van het lokaal warmteplan. Laat deze kansen zeker niet schieten: die warmtenetten vormen misschien wel de opportuniteiten om in de toekomst verder mee aan de slag te gaan.

Warmteplannen en warmtenetten zijn er niet enkel voor de grote centrumsteden. Verschillende kleinere gemeenten tonen dat er ook bij hen een toekomst bestaat voor collectieve warmte. Niet elke gemeente heeft zware industrie of een verbrandingsoven, maar iedere gemeente heeft wel omgevingswarmte uit de bodem of uit water. Bij de opmaak van een lokaal warmteplan wordt er ook gezocht naar andere bronnen dan restwarmte.

Het lokaal warmteplan van Temse

Temse maakte een warmteplan op voor haar **volledige grondgebied**. Als pilotgemeente kon Temse rekenen op de **ondersteuning van VVSG Netwerk Klimaat**. In het warmteplan staan acties om de hele gemeente duurzaam te verwarmen tegen 2050. De warmtezoneringkaart toont het potentieel van **collectieve en individuele warmtetoepassingen**. Een voorbeeld van een mooie kans voor de gemeente: administratief centrum De Zaat ligt dicht bij de Schelde en kan eventueel warmte uit het water halen.

Lokaal warmteplan in Temse

Stedelijk reglement warmtenetten in Antwerpen

Eind 2023 maakte Antwerpen een ontwerp voor een reglement met de **voorwaarden om warmtenetten te realiseren**. Die voorwaarden omvatten de domeintoelating, tariefplafonds voor warmte, duurzame warmte, toegang tot de netwerken en de betrouwbaarheid van de dienstverlening. Meerdere partijen waren namelijk geïnteresseerd in de uitvoering van warmtenetten, wat leidde tot **conflicten en concurrentie** voor de domeintoelatingen. Daarom wenst de stad gebruik te maken van een bijkomend instrument: de **domeinreservering**. Daarmee kunnen grotere gebieden toegekend worden.

Stedelijk reglement warmtenetten

Lage-temperatuurwarmtenet in nieuwbouwwijk in Heist-op-den-Berg

In de buurt van het provinciaal natuurdomein Averegten is een **nieuwbouwproject van 75 wooneenheden** in volle ontwikkeling. Voor die gelegenheid slaan burgerenergiecoöperaties Klimaan en ZuidtrAnt-W de handen in elkaar onder de overkoepelende **projectvennootschap Warmtenet Averegten**. Het nieuwbouwproject krijgt op die manier een **duurzaam warmte- en koudenet**, waarbij woningen passief gekoeld worden en zonnepanelen de nodige energie leveren voor de warmtepompen.

Warmtenet Averegten

Individuele warmtepompen

Gemiddeld gaat 75 procent van het energieverbruik van de Vlaamse gezinnen naar warmte. Het overgrote deel van de woningen in Vlaanderen wordt nog steeds verwarmd met fossiele brandstoffen. De lokale duurzame warmtetransitie is dus dringend en noodzakelijk.

Zijn er geen mogelijkheden om op een collectief warmtenet aan te sluiten? Kies dan voor een individuele oplossing. Met een individuele warmtepomp kunnen woningen zich loskoppelen van fossiele brandstoffen. Via een warmtepomp koel je de woning ook in warme periodes. Zo verhoogt het wooncomfort bij hittegolven.

Warmtepompen vind je in verschillende vormen. Eén ding hebben ze gemeen: een warmtepomp verwarmt gebouwen bij voorkeur op lagere

temperaturen en efficiënter dan verwarmingsketels op fossiele brandstoffen. Om een gebouw voor te bereiden op een warmtepomp, moet je dus ook kijken naar de gebouwschil van de woning.

Lokale besturen spelen een belangrijke rol bij de overstap naar warmtepompen. Geef het goede voorbeeld door warmtepompen te installeren in je eigen gebouwen. Sensibiliseer inwoners en begeleid hen bij het verkennen van de mogelijkheden en de voorbereidende stappen.

De 50-gradentest voor je ketel

Stad Mechelen lanceerde de 50-gradentest voor verwarmingsketels. Inwoners met een **condenserende ketel** kunnen de test doen in een koude periode. Na een maand vullen ze de **online tool** in en krijgen ze **persoonlijk advies** om hun isolatie en afgiftesysteem te verbeteren. Er wordt ook gescreend of woningen klaar zijn voor een warmtepomp.

50-gradentest
in Mechelen

Vergroening van belastingen voor Antwerpenaren

Met een **financieel ruggensteuntje** moedigt Stad Antwerpen haar inwoners aan om **duurzame keuzes** te maken voor hun woning. Antwerpenaren die hun woning fossielvrij verwarmen met een warmtepomp of een aansluiting op het warmtenet, krijgen zes jaar lang een **vrijstelling van de gemeentelijke opcentiemen** op de onroerende voorheffing. Zo compenseert de stad gedeeltelijk de meerkost van een warmtepomp of de aansluitkosten op een warmtenet. Het is ook een manier om bij **huurwoningen** een financieel voordeel te genereren voor de eigenaar in plaats van de huurder.

Verlaging
onroerende
voorheffing

Ondersteuning bij plaatsing warmtepompen bij Klimaatpunt Pajottenland en Zennevallei

Klimaatpunt Pajottenland en Zennevallei stimuleert inwoners om een **duurzaam verwarmingstoestel** te kopen als het huidige toestel aan vervanging toe is. Het ondersteunt mensen bijvoorbeeld door te werken met **lokale aannemers** en **kwaliteitscontroles** uit te voeren. De officiële samenwerking met een 25-tal aannemers begon in 2020.

Warmtewende in
Vlaams-Brabant

ENERGIEK PELT

Verbruiktips voor gezinnen in armoede

Duurzaamheidsambtenaar Anja Snoecks en diensthoofd sociale dienst Sandra Vermeiren vertellen hoe ze gezinnen in armoede nog beter ondersteunen. Daarvoor verenigden gemeente Pelt, SAAMO vzw, het energiehuis, Papillon en het OCMW Pelt zich in het project Energiek Pelt. Dat helpt sinds 2021 jaarlijks 20 gezinnen met simpele tips om hun energie- en waterverbruik te verminderen. Goed voor het wooncomfort én de levenskwaliteit.

Anja Snoecks is duurzaamheidsambtenaar en Sandra Vermeiren is het diensthoofd van de sociale dienst.

© Stefan Dewijlert

Vanwaar kwam het idee om dit project op te starten?

Anja: Na de fusie van de gemeenten Overpelt en Neerpelt waren er twee verschillende manieren om gezinnen in energiearmoede te helpen: subsidies en leningen. Omdat we merkten dat niet iedereen de weg vond naar die hulpmiddelen, gaan we nu een stap verder. Maatschappelijk werkers benaderen zelf gezinnen die in aanmerking komen. Zo krijgt iedereen de kans om deel te nemen.

Wat houdt het project precies in?

Sandra: In het begin benaderde SAAMO vzw gezinnen die in aanmerking kwamen, en sinds de coronaperiode heeft het OCMW die taak overgenomen. Maatschappelijk werkers begeleiden de gezinnen intensief om hen nieuwe gewoontes bij te brengen voor een lager energie- en waterverbruik. Eerst voert Energiehuis Limburg een scan uit van het huidige verbruik. Daarna gaan maatschappelijk werkers regelmatig op huisbezoek om stap voor stap veranderingen door te voeren. Zij bekijken ook samen met de gezinnen

de facturen en controleren of die wel juist zijn. Ook gaan ze na of ze een goedkoper energiecontract kunnen afsluiten. Via Papillon kunnen de gezinnen bovendien voor zeven euro per maand zuinige huishoudtoestellen huren. Tot slot gaan de maatschappelijk werkers, als de huurders dat willen, met de verhuurder in gesprek over structurele aanpassingen, zoals de woning beter isoleren.

Welke successen en uitdagingen kent het project?

Anja: Energiearmoede aanpakken is een complexe opdracht. Als je dat samen doet, levert het mooie resultaten op. Een eerste succesfactor is de vertrouwensband tussen de maatschappelijk werker en de gezinnen. Ook laagdrempeligheid is belangrijk voor de deelnemers, zowel bij de start van het project als tijdens de uitvoering ervan. Ze krijgen beetje bij beetje de tips en info. Uiteindelijk krijgen de gezinnen financieel meer ruimte, wat hen ook mentaal meer ruimte geeft: een positief sneeuwbal-effect.

Al zijn er ook uitdagingen. Mensen in armoede leven met chronische stress. Hen overtuigen om deel te nemen is dus de moeilijkste stap. Ze hebben er geen tijd voor of denken dat het te moeilijk zal zijn. Verhuurders overtuigen om te investeren in renovaties is ook een uitdaging, al is dat wel al gelukt. Tot slot komt er voor de maatschappelijk werkers veel vakkennis aan te pas, waarvoor ze extra inspanningen moeten leveren om die up-to-date te houden.

Heb je nog tips voor andere steden en gemeenten?

Sandra: Zet echt in op die vertrouwensband met de maatschappelijk werker en blijf het project promoten. Zoek ook de juiste partners om dit verhaal aan te gaan en hou het laagdrempelig voor de deelnemende gezinnen.

‘Energiearmoede aanpakken is een complexe opdracht, maar als je dat samen doet, levert het mooie resultaten op’

Meer weten?

Lees er meer over in de praktijkendatabank

Energiek Pelt

Structureel naar een klimaatneutraal patrimonium

↙ **Lokale besturen engageerden zich via het Lokaal Energie- en Klimaatpact 1.0 of 2.0 tot CO₂-besparingen van 40 tot 55 procent en jaarlijkse primaire energiebesparingen van 2,09 tot 3 procent. Daarnaast krijgen ze te maken met nieuwe regelgeving zoals verplichte zonnepanelen, strengere eisen voor het energieprestatiecertificaat voor niet-residentiële gebouwen (EPC NR), en renovatieverplichtingen voor publieke gebouwen. De normen voor overheden worden logischerwijze strenger. Forse investeringen zijn dus nodig.**

Dat vraagt om een structurele en doordachte aanpak die vele beleidsperiodes overstijgt, waarbij elke bestuursploeg de nodige inspanningen doet en zijn eigen accenten legt. Een langetermijnvisie helpt om keuzes te maken en prioriteiten te stellen voor het kernpatrimonium. Zo kijk je hoe je publieke functies kunt combineren met het toekomstbestendig verbouwen of het afstoten van gebouwen.

Een strategisch vastgoedplan toont hoe je het patrimonium op de meest kostenefficiënte

manier klimaatneutraal maakt. Maar zo'n plan maak je niet alleen. Geef alle beleidsdomeinen en diensten inspraak. Hou rekening met de verwachte evoluties op het grondgebied, de noden van de bevolking en de bijbehorende dienstverlening. Zo investeer je in de juiste gebouwen en neem je de juiste maatregelen op het juiste moment. Maak voor erfgoedgebouwen zeker ook gebruik van de grotere soepelheid tegenover energiemaatregelen sinds de energiecrisis.

Administratief Centrum Beringen fossielvrij dankzij koude- en warmteopslag

Het nieuwe stadhuis van Beringen is **passieve nieuwbouw**. Daarnaast onderging het oude kapelgebouw een **vergaande renovatie**. Om het gebouw volledig fossielvrij te maken, kwam er doorgedreven isolatie en zonnewering én een koude- en warmteopslag met grondwatersysteem. Twee **open grondwaterbronnen** leveren koude en warmte. Een onderhoudsfirmat bekijkt maandelijks waar er nog **verbeteringen** mogelijk zijn.

Fossielvrij administratief centrum in Beringen

Verkoop onder circulaire voorwaarden in Mechelen

Mechelen besloot de site van de oude bib te verkopen voor herontwikkeling tot een **duurzame, groene woonsite**. Circulair bouwen en fossielvrije verwarming zijn vastgelegd in de verkoopvoorwaarden en stadsvisie. Het nieuwe project bestaat uit 22 duurzame woningen, drie commerciële ruimtes en een groene publieke ruimte. Een BEO-veld benut aardwarmte voor het **duurzaam verwarmen en koelen** van de gebouwen. Zo speelt het project in op klimaatadaptatie en de stijgende koelingsnood.

Verkoop onder circulaire voorwaarden

Een strategisch vastgoedplan voor het patrimonium van Dendermonde en Harelbeke

Met een strategisch vastgoedplan legt Dendermonde het pad vast richting **klimaatneutraal publiek patrimonium**. Dat plan kwam er in samenwerking met Factor4 en met ondersteuning van het SURE2050-project. Een greep uit de inhoud: verwachte trends op het vlak van stedelijke dienstverlening, tussentijdse doelstellingen, randvoorwaarden voor financiering en de strategie voor energetische renovaties.

Ook Harelbeke ging van start met een strategisch vastgoedplan. Daarmee vermindert de stad de CO₂-uitstoot van het patrimonium en maakt ze het toekomstbestendig. Net als in Dendermonde kwam dit plan er met de ondersteuning van SURE2050. Door laadpaleninfrastructuur te koppelen aan de gebouwen wil Harelbeke de zonnepanelenproductie optimaal benutten. Op die manier kan de gemeente energieoverschotten op de markt zetten.

Strategisch vastgoedplan Dendermonde

Strategisch vastgoedplan Harelbeke

Stapsgewijs de ambities waarmaken

↳ Ook op korte termijn zijn er besparingen mogelijk. Snelle maatregelen vertrekken vaak vanuit digitalisering, monitoring en actief energiebeheer. Patrimoniumdiensten zijn echter druk bezet met grote bouwprojecten, het dagelijkse beheer, onderhoud en herstellingen, de verhoogde energie-eisen en de transitie naar koolstofneutraliteit. Vaak zijn er te weinig medewerkers om al het werk gedaan te krijgen, waardoor relatief kleinere besparingen minder aandacht krijgen.

Door verhoogde energieambities, stijgende energieprijzen en de integratie van nieuwe gebouwen is energiebesparing noodzakelijker dan ooit. De complexiteit en nieuwe kansen van energietechnologie vragen om meer aandacht en middelen.

Slim hulp inschakelen is dus de boodschap. Een mogelijke oplossing is het herinvesteren van bespaarde middelen in extra capaciteit op lokaal niveau. Door financiering via een rollend-fondsprincipe kunnen drukbezette patrimoniumdiensten extra hulp inzetten voor actief energie- en gebouwbeheer of grotere klimaat- en energiemaatregelen. Het Rollend Capaciteitsfonds richt zich op 'geen spijt'-maatregelen met een snelle terugverdientijd van minder dan twee jaar. Het Rollend Patrimoniumfonds combineert korte- en lange-termijnmaatregelen tot een globaal budgetneutraal pakket.

Een andere optie is externe uitbesteding en ontzorging via een energieprestatiecontract bij een Energy Service Company (ESCO) die besparingen garandeert. Samen met de vereniging van Belgische ESCO-partijen (BELESCO) stelde VVSG Netwerk Klimaat een infopakket op dat gemeenten kan inspireren. Daarin beantwoorden ze [veelgestelde vragen](#) en tonen lokale besturen via [videogetuigenissen](#) hun lopende energieprestatiecontract en ESCO-samenwerking.

Bij de samenwerking met een ESCO is het evident dat het lokale bestuur nog steeds aan het stuur zit én de langetermijnvisie bewaakt. Fors maar slim investeren is belangrijk, want met enkel budgetneutrale maatregelen kom je er niet.

Warmtepomp voor serviceflats in Assenede

In Assenede vinden we een mooi voorbeeld van een win-win-win. Burgercoöperatie Stroomvloed plaatste niet alleen **zonnepanelen** op het gebouw van de serviceflats, maar voorzag ook een **warmtepomp**. De gemeente hoeft zo minder eigen investeringen te doen. Het gebouw wordt zuiniger en fossielvrij (volgens de rekenmethode die in het LEKP gebruikt wordt, is de CO₂-uitstoot nul). De aandeelhouders van Stroomvloed pikken een graantje mee, én door de samenwerking met Stroomvloed telt ook de warmtepomp mee als coöperatief hernieuwbaar energieproject binnen het LEKP.

Duurzame warmte voor serviceflats in Assenede

Energy Service Companies helpen Sint-Niklaas, Geel en Grimbergen

ESCO's helpen steden en gemeenten om via een **energieprestatiecontract** een **energiebesparing** door te voeren over een afgesproken looptijd. In Sint-Niklaas zal een ESCO op tien jaar tijd een energiebesparing van 39 procent realiseren in negen publieke gebouwen. Die beslissing kwam er na de opmaak van een **strategisch vastgoedplan** in samenwerking met Factor4. In Geel ging een ESCO een energieprestatiecontract aan om in tien gebouwen 45 procent elektriciteit en 18 procent aardgas te besparen. In Grimbergen voert een ESCO dan weer energiebesparende maatregelen uit in acht gemeentegebouwen. Dankzij de energiebesparing zijn er genoeg **financiële middelen om de energiebesparende maatregelen te bekostigen**.

Energieprestatiecontract in Sint-Niklaas

Onderhouds- en energieprestatiecontract in Grimbergen

Energieprestatiecontract in Geel

Genk, Vilvoorde, Pelt en Ravels testen het Rollend Capaciteitsfonds uit

Genk, Vilvoorde, Pelt en Ravels voerden elk **'geen spijt'-maatregelen** uit in een aantal van hun grootste gebouwen. Ze verdienden de investeringen op minder dan twee jaar terug. Door de gestegen energieprijzen in 2021 en 2022 zal er bijna 55.000 euro terugrollen. Het is dus wel degelijk mogelijk om met de **opbrengst van besparingen** structureel extra personeelscapaciteit vrij te maken voor actief energiebeheer en een energiezuinig patrimonium. Deze aanpak wordt nu opgeschaald via streekontwikkelingsintercommunales.

Rollend Capaciteitsfonds

Kortrijk investeert in rollend energiefonds

Kortrijk stak 2 miljoen euro in een rollend fonds voor **energiebesparende maatregelen** met een terugverdientijd van ongeveer tien jaar. Het fonds is een essentiële tool in het **verduurzamen van het stadspatrimonium**. De unieke werking ervan creëert een hefboomeffect op de besparingen die de investeringen opleveren. Deze investeringen zijn dus zowel goed voor de stadskas als voor het klimaat, een **win-win**.

© Stad Kortrijk

Energiefonds in Kortrijk

VAN BEGELEIDING TOT RAAMCONTRACTEN

Het ondersteuningsaanbod van het VEB

Thomas De Clercq is teamcoördinator marketing & communicatie bij het Vlaams Energiebedrijf (VEB), waar hij de communicatie naar de klanten uitwerkt en op zoek gaat naar lokale besturen die hulp kunnen gebruiken.

Het Vlaams Energiebedrijf (VEB) helpt de publieke sector met de energietransitie, om zo mee te werken aan koolstofneutraliteit. Daarbij houdt het de klimaatdoelen voor 2030 en 2050 in het achterhoofd. Het VEB gaat voor een geïntegreerde aanpak van het patrimonium.

‘Elk gebouw krijgt een 360°-aanpak, omdat we zowel energieleverancier zijn als leverancier van energie-efficiëntie maatregelen’

Welke ondersteuning biedt het VEB?

Thomas: Ten eerste zijn we leverancier van elektriciteit. Bijna alle lokale besturen zijn klant bij het VEB voor gas en/of elektriciteit. Daarbij zorgen we ook voor het nodige advies: wat is de juiste aankoopstrategie, hebben klanten het juiste capaciteitstarief, hoe zit het met het budget voor de toekomst? Ten tweede bieden we ondersteuning aan lokale besturen die energie-efficiëntie maatregelen willen uitvoeren. Een audit van het patrimonium brengt de toestand van de gebouwen in kaart. Daarna maken we een plan op met maatregelen zoals isolatie, zonnepanelen, een nieuwe stookplaats, enzovoort. Daarbij stellen we onze expertise ter beschikking. Daarnaast hebben we raamovereenkomsten met kwaliteitsvolle leveranciers, waardoor lokale besturen niet zelf een aanbesteding hoeven te doen of op zoek moeten naar de juiste leverancier.

Welke voordelen heeft dit voor de steden en gemeenten?

Thomas: Lokale besturen kunnen gebruik maken van onze expertise

en raamovereenkomsten. Verder helpen we bij elke stap van de energietransitie: van audits en planning tot uitvoering van de nodige maatregelen. Ook krijgen ze ondersteuning via het online platform Terra, de patrimonium- en energiedatabank van de Vlaamse overheid. Daar kun je gegevens over gebouwen invoeren, zoals hun oppervlakte en verbruik, waarna je tools ter beschikking krijgt om deze gebouwen beter te beheren. Denk bijvoorbeeld aan een benchmarkingtool of heatmap. Ook kun je er een masterplan per gebouw opmaken om de klimaatdoelstellingen te halen. Van elke maatregel kun je de terugverdientijd berekenen.

Zijn er ook uitdagingen voor de lokale besturen?

Thomas: 2030 en 2050 liggen dichterbij dan je denkt. Voor vastgoed zijn dat korte periodes. Een plan opmaken kost tijd, en het uitvoeren ook. De besturen moeten dus nadenken over verschillende legislaturen heen. Hoe bereik je de energiedoelen in de komende 25 jaar? Ook vanuit een financieel oogpunt is het belangrijk dat het patrimonium aan de klimaatdoelstellingen voldoet: zo behoudt het namelijk zijn waarde.

Heb je nog tips voor steden en gemeenten?

Thomas: De energietransitie is ook een opportuniteit. Kijk naar de gebouwen en hoe de mensen er werken, en pas je daaraan aan. Gebouwen beter isoleren en ventileren zorgt bijvoorbeeld voor meer comfort, een betere werkomgeving en bijgevolg ook betere prestaties. Probeer daarnaast structuur te brengen in wat je doet en zie het bredere kader. Begin dus niet met ad-hocmaatregelen zoals enkel zonnepanelen plaatsen, maar ga uit van een breder plan.

© Stad Roeselare

Meer weten?

Met vragen kan je terecht bij het VEB via www.veb.be

Mooie kansen in openbare verlichting

Openbare verlichting is in volle evolutie en vormt een essentieel hulpmiddel voor mobiliteit, economie, cultuur en sociale samenhang in onze dorps- en stadskernen en daarbuiten. De voorbije jaren plaatsten lokale besturen samen met Fluvius ledverlichting. Ook bekeken ze de mogelijkheden om interactieve verlichtingstoestellen gericht te dimmen of te doven.

Naar aanleiding van de energiecrisis en de stijgende elektriciteitsprijzen doofden heel wat besturen de straatverlichting op weekdagen tijdens de nacht. Openbare verlichting is in een gemiddelde gemeente namelijk goed voor ongeveer de helft van al het publieke elektriciteitsverbruik. Hoe gaan we van deze crisismaatregel naar duurzame verlichting? Nieuwe verlichtingstoestellen bieden technologische mogelijkheden die veiligheid, energiebesparing, biodiversiteit en beleving in balans brengen.

Het VVSG-Fluvius Kennisnetwerk Openbare Verlichting, bestaande uit een vijftigtal lokale besturen, behandelt al deze thema's. Dit Vlaamse kennisnetwerk breidde recent internationaal uit via de samenwerking met LUCI (Lighting Urban Community International), een wereldwijd netwerk van 70 steden. De [LUCI-leidraad 'De toekomst van openbare verlichting'](#) werd naar het Nederlands vertaald en aangevuld met goede praktijken en realisaties bij Vlaamse steden en gemeenten.

Ieper dimt en dooft zijn verlichting

Ieper startte in 2013 met de ambitie om 200.000 euro te besparen op verlichting. Dat deed de stad met eigen middelen. Fluvius bracht de nodige expertise aan. Het besparingsplan bestond uit verschillende elementen: de **straatverlichting doven** op plaatsen buiten de belangrijke verkeersassen, maximaal inzetten op dimmen, de bestaande verlichting vervangen door **ledverlichting** en **vleermuisvriendelijke verlichting** plaatsen waar mogelijk. Zo verminderen de energiekosten en zijn er minder nadelige effecten voor de inwoners.

Openbare verlichting in Ieper

Verlichting laat ruimte voor duisternis in Willebroek

Willebroek slaagde erin om heel wat energiekosten te besparen door een **beter dosering** van de verlichting. Dat deed de gemeente samen met het Agentschap voor Natuur en Bos en Fluvius. Voor dit **pilootproject** hielden de partners rekening met de **duisternisbehoefte van dieren en planten**. Interactieve verlichting zorgt ervoor dat de noden van mens en natuur in evenwicht zijn. Verkeersveiligheid blijft centraal staan.

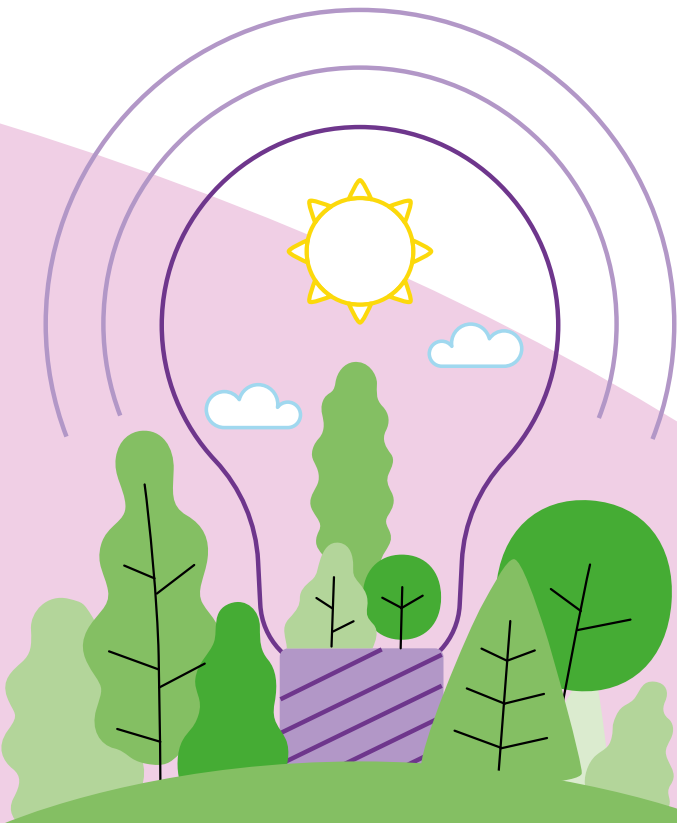
Interactieve verlichting in Willebroek

Slimme ledverlichting in Halle

In het najaar van 2020 verving Equans in Lembeek een 1000-tal verlichtingspunten door **ledverlichting uitgerust met sensoren**. Dat kaderde binnen het Programma Innovatieve Overheidsopdrachten. Aan de hand van circulaire principes werd slimme, stuurbare, energiezuinige verlichting gecreëerd. Het gaat onder andere om **dynamische fietspadverlichting** en **stuurbare straatverlichting** in functie van de verkeersdichtheid, met **respect voor de lokale fauna**. De ledverlichting met een dimprogramma verbruikt 50 procent minder energie. Met de slimme verlichting kon Lembeek ook vermijden dat inwoners zich 's nachts onveilig voelen, wat vaak het geval is als de straatverlichting volledig wordt gedoofd. Deze extra investering in individuele sensoren en stuurbare verlichting werd ook vergeleken met de besparing door inzet van de nieuwe **Fluvius-brandprogramma's**. Daarin wordt het licht in vaste tijdsblokken op weekend- en wekdagen diep gedimd of gedoofd, zonder extra sensoren. De besparing van de brandprogramma's bleek iets hoger, met een fractie van de investeringskost.

Slimme ledverlichting in Lembeek

Iedereen mee dankzij sociaal klimaatbeleid

↙ **Er komen veel klimaatmaatregelen op ons af, met nieuwe wetgeving die burgers verplicht om energiezuiniger te leven. Klimaatactie wordt op alle domeinen ondernomen, waardoor iedereen verandering ondervindt en zich moet aanpassen. Dat is extra zwaar voor wie het al moeilijk had. Het is dus essentieel dat niemand achterblijft.**

Een sociaal klimaatbeleid is net zo belangrijk als het klimaatbeleid zelf. Er zijn bijvoorbeeld veel mensen die wonen in minder kwalitatieve en energieverslindende huizen omdat ze niet de middelen hebben om te investeren in renovatie. Sociale maatregelen ondersteunen hen om sneller de overstap te maken naar veilige, gezonde, kwalitatieve én energiezuinige woningen.

Op Vlaams niveau zijn er al veel instrumenten beschikbaar om huizen te renoveren. Het noodkoopfonds is een mooi voorbeeld: dat biedt huiseigenaars rente- en kapitaalaflossingsvrije leningen, waarbij het geleende

bedrag pas op het einde van de termijn wordt terugbetaald. Hierdoor kunnen ze hun woning meteen energiezuiniger maken, zonder de financiële lasten te dragen.

Verschillende gemeenten maakten al gebruik van het noodkoopfonds of andere initiatieven van de Vlaamse overheid. Vele treden ook op als pioniers door zelf innovatieve projecten te ontwikkelen om kwetsbare burgers mee te nemen in de klimaattransitie. Door dergelijke initiatieven te integreren in hun beleid, ijveren steden en gemeenten voor een sociaal rechtvaardige klimaattransitie op hun grondgebied.

Papillon-project in heel Vlaanderen

Papillon is een project van SAAMO West-Vlaanderen vzw dat **gezinnen in energiearmoede** helpt om hun energieverbruik te verminderen. Via Papillon kunnen gezinnen voor zeven euro per maand huishoudelijke apparaten huren met een label A++ of A+++, met service en garantie inbegrepen. Daarnaast geven medewerkers van de vzw **praktische tips** om de energiekosten verder te verlagen. Samen nemen ze ook het thema **woonkwaliteit** onder de loep, wat de gezinnen financieel ontlast en voor een gezondere leefomgeving zorgt. Na een succesvol pilootproject in 2018 is Papillon nu uitgebreid over heel Vlaanderen.

Papillon-project

Beringen voert armoedetoets uit

In 2022 implementeerde de stad Beringen in samenwerking met SAAMO Limburg vzw een armoedetoets voor beleidsbeslissingen. Een expertgroep, inclusief ervaringsdeskundigen, onderzoekt vooraf het effect van voorstellen en brengt advies uit aan het schepencollege. Het doel is om de **impact van beslissingen op kwetsbare inwoners** in kaart te brengen en indien nodig bij te sturen. Uit de eerste **armoedetoets voor energie** bleek dat veel mensen geen verhoogde tegemoetkoming durven aanvragen uit schaamte of onwetendheid. Daarom zal de stad een brochure uitbrengen over energiebesparende maatregelen.

Armoedetoets
in Beringen

Scherpenheuvel-Zichem helpt noodkopers bij de renovatie van hun woning

Het noodkoopfonds is een instrument van de Vlaamse overheid dat grondige woningrenovaties mogelijk maakt voor gezinnen zonder aflossingscapaciteit. Scherpenheuvel-Zichem en provincie Vlaams-Brabant sloegen in dat kader de handen in elkaar voor het project 'Laat noodkopers niet achter'. Dat project helpt sociaal kwetsbare woningeigenaars bij de **renovatie van hun woning**, met specifieke aandacht voor energiebesparingen en veiligheid. Voor die zogenaamde 'noodkopers' voorziet het project **intensieve begeleiding en nog extra financiële steun**. Met succes, want er zijn al tientallen woningen gerenoveerd. Dat leidde tot **verbeterde leefomstandigheden** voor de bewoners. Op die manier bevordert de provincie sociale inclusie en draagt Vlaams-Brabant bij aan de klimaatdoelstellingen.

Noodkoopfonds in
Scherpenheuvel-Zichem

WONEN IN LIMBURG

63 sociale woningen renoveren in Bilzen: een huzarenstuk

William Nelissen is expert innovatie patrimonium bij Wonen in Limburg en brengt zijn expertise aan tafel voor het renovatieproject in Bilzen.

Als expert innovatie patrimonium bij Wonen in Limburg (WiL) ging William Nelissen de uitdaging aan om een sociale woonwijk te renoveren. En dat is zowaar gelukt: 63 woningen kregen op 9 maanden tijd een grondige make-over. De huurders konden er bovendien blijven wonen tijdens de werken. Het resultaat mag er zijn: de energiefactuur ging sterk omlaag, terwijl de leefkwaliteit er sterk op vooruitging.

Wat hield het project precies in?

William: Het ging om de energetische renovatie van 63 woningen in eigendom van Wonen in Limburg in de Gansbeekstraat in Bilzen. We pakten de buitenschil aan met extra isolatie en nieuwe gevelbekleding. Om dit vlot te laten verlopen, werkten we met prefab-structuren. Daarnaast plaatsten we warmtepompen en zonnepanelen. Het zijn hybride warmtepompen op biogas, een testcase van Fluvius. Per woning ging het om een investering van ongeveer 100.000 euro. We gebruikten hier voor het eerst een energieprestatiegarantie, met zeer goede resultaten. De uitvoeringskwaliteit lag veel hoger dan voorzien, en het gemeten eindresultaat was een e-peil van 6, waar een e-peil van 30 gevraagd werd.

Welke successen kende het project?

William: De samenwerking met Fluvius en met Stad Bilzen verliep goed. Bovendien was er een mooie sociale

cohesie tussen onze eigen sociale dienst, de aannemer en de huurders. De aannemer bracht ook zelf twee sociaal assistenten mee om vragen van bewoners te beantwoorden, wat zeer positief onthaald werd. Ook de bewoners merken de voordelen van de renovatie. Uit voor- en nametingen weten we dat de leefkwaliteit sterk verbeterd is op het vlak van luchtvochtigheid, temperatuur, luchtkwaliteit, enzovoort. Daarnaast zijn de energiefacturen gedaald tot een derde van het bedrag van voor de werken. Dat de wijk er nu nieuw uitziet, is iets waar de bewoners blij om zijn. Er heerst een nieuwe dynamiek. We hebben veel geleerd uit dit project en zullen dat verder toepassen in toekomstige wijkrenovaties.

Waren er ook uitdagingen?

William: Jazeker, zoals bij elke bouwverf. We weken af van de standaard, wat het moeilijk maakte om steun van Wonen in Vlaanderen te krijgen. Uiteindelijk is dat toch gelukt. Bovendien bracht de snelle uitvoering van de werkzaamheden, op negen maanden tijd, wel wat teweeg. Er waren veel teams tegelijk aan het werk, wat meer overlast met zich meebracht. Er was bijvoorbeeld meer werfverkeer, waardoor er veel aandacht ging naar de veiligheid van de bewoners en van spelende kinderen.

Heb je nog tips voor andere steden en gemeenten?

William: Zet als stad of gemeente een partnerschap op met een huisvestingsmaatschappij. Zij hebben de sociale kennis om zo'n project tot een goed einde te brengen. Steden en gemeenten zijn wel beter geplaatst om een coördinerende rol op te nemen bij het overtuigen van woningeigenaars om deel te nemen aan een wijkrenovatieproject. Maak daar zeker gebruik van.

‘Durf kritisch te zijn en zet in op het sociale aspect’

Meer weten?

Meer info vind je in de praktijkendatabank

Diepgaande renovatie door WiL

Lokale bedrijven als partners in de energietransitie

Kmo's en bedrijven blijven als doelgroep vaak onderbelicht voor klimaatacties van lokale besturen. Toch zijn ze belangrijke spelers in de energietransitie. Hun energievraag is doorgaans groter, dus de energiebesparing is dat ook.

Hoewel bedrijven steeds meer inspanningen leveren en investeren in hernieuwbare energie, blijft veel potentieel nog onbenut. Denk aan vrije dakoppervlakte voor zonnepanelen en ruimte voor laadinfrastructuur voor elektrische wagens. Een subsidie of ondersteuning voor bedrijven die investeren in energiebesparende maatregelen of hernieuwbare energiebronnen kan een belangrijke stimulans zijn.

Veel bedrijven hebben nog onvoldoende inzicht in hun energieverbruik en weten niet welke besparingen bepaalde investeringen kunnen opleveren.

Energiemonitoring en -coaching helpen daarbij: een coach gaat dan ter plaatse, screent de gebouwen en productieprocessen en geeft advies over energiebesparende maatregelen. Een aantal lokale besturen sturen al gratis energiecoaches voor kmo's op pad.

Een samenwerking tussen bedrijven en lokale besturen kan de energietransitie versnellen en zorgen voor een duurzamere toekomst. Bedrijven brengen innovatiekracht en middelen in, terwijl lokale besturen de voorwaarden scheppen en de juiste stimulansen bieden voor een succesvolle transitie.

Hasselt stuurt energiecoach op pad

De energiecoach van stad Hasselt geeft **bedrijven advies op maat** om hun energieverbruik te verminderen. Na een grondige **energiescan** stelt de coach een energieactieplan op met tips voor een lager energieverbruik en andere rendabele maatregelen. Bedrijven kunnen bovendien **extra begeleiding** krijgen als ze energiebesparende maatregelen uitvoeren, bestekken opstellen, offertes beoordelen en ESCO-projecten of -werven begeleiden. Er is ook een **financieel voordeel**: bedrijven betalen slechts 10 procent van de kosten voor de energiescan, terwijl Hasselt de resterende 90 procent financiert.

Energiecoach
voor bedrijven

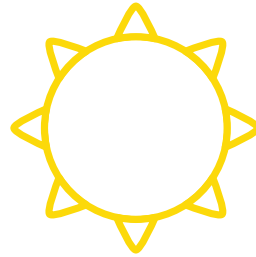

Het REVOLT-project in Roeselare

Het REVOLT-project helpt bedrijven op lokale bedrijventerreinen dankzij een energieplatform dat **inzicht geeft in hun energieproductie en -verbruik**. Het platform gebruikt realtime data, waardoor gebruikers berekeningen en simulaties kunnen uitvoeren op basis van de **actuele situatie**. Het houdt daarbij rekening met lokale energieproductie, de huidige energieprijzen en het energieverbruik. Dankzij de **realtime gegevens** kunnen bedrijven snel de juiste beslissingen nemen en zo optimaal besparen. Dat bevordert de energie-efficiëntie en het gebruik van hernieuwbare energie.

Energieplatform
voor bedrijven

Zonnecoach helpt bedrijven in Gent

Stad Gent stelde in 2022 een zonnecoach aan die bedrijven en organisaties stimuleert om zonnepanelen te plaatsen. De aangestelde consultant benaderde zelf de bedrijven en gaf vier uur **gratis advies**, wat resulteerde in **haalbaarheidsstudies**. Met succes: in totaal kregen 68 Gentse bedrijven advies. Zeven bedrijven plaatsten samen **5700 zonnepanelen**. Negen andere bedrijven startten het traject op. De overige bedrijven hebben een goed rapport achter de hand voor later.

Zonnecoach
voor bedrijven

Elektrische mobiliteit als schakel in de klimaattransitie

Duurzame mobiliteit zorgt niet alleen voor een forse CO₂-reductie, properdere lucht, meer ruimte voor vergroening, meer flexibiliteit en stillere wagens. Het vormt ook een belangrijke schakel in de keten om de klimaatdoelstellingen te behalen.

De overschakeling naar elektrische (deel)mobiliteit vormt daarbij een belangrijk onderdeel. Bovendien biedt die overschakeling koppelkansen met andere klimaatwerven. Denk bijvoorbeeld aan het gebruik van elektriciteit uit hernieuwbare energiebronnen en eigen productie, waardoor onze afhankelijkheid van fossiele brandstoffen verder afneemt. Laadpalen plaatsen kan financieel interessant zijn om zelf opgewekte elektriciteit te verkopen.

Laadpalen met eigen elektriciteit in Harelbeke

De afvalintercommunale IMOG produceert in haar verbrandingsinstallatie zelf elektriciteit vanuit **warmterecuperatie** en heeft **zonnepanelen** geplaatst op haar daken. Een deeltje van de productie wordt op de markt gebracht via openbare laadpalen voor elektrische voertuigen op de parking. Het gaat zowel om traag als snelladers. Dat is financieel interessant om het **teveel aan opgewekte elektriciteit een nieuwe bestemming** te geven. Op die manier zet IMOG volop in op duurzame mobiliteit en de ontwikkeling van maatschappelijk waardevolle ruimte.

Laadpalen met eigen elektriciteit

Vehicle to Grid-laadpaal in Bonheiden

Gemeente Bonheiden neemt deel aan het **Interreg-project Deel de Zon**. Het gemeentehuis kwam als geschikte locatie uit de bus om een Vehicle to Grid-laadpaal te plaatsen in samenwerking met energiecoöperatie ZuidtrAnt cvba-so. Daarvoor werd eerst een zonne-installatie op het dak van het gemeentehuis geplaatst waardoor de **elektrische deelwag**en kan opladen dankzij de zonne-energie. Als er een tekort is aan zonne-energie en de wagen niet in gebruik is, kan er **opnieuw stroom uit de wagen** gehaald worden. Aan de hand van zo'n thuisbatterij-opwielers kun je de productie- en verbruikspieken afvlakken.

Vehicle to Grid in Bonheiden

Snellaadpalen via concessie in West-Vlaanderen

De West-Vlaamse Intercommunale (WVI) wil de uitbouw van **snellaadinfrastructuur** langs West-Vlaamse wegen ondersteunen door ruimte te voorzien op **nieuwe bedrijventerreinen**. Dat zijn ideale locaties om laadpalen te plaatsen. WVI bracht in kaart welke bedrijventerreinen momenteel ontwikkeld worden in de regio en koos locaties voor snellaadpalen via **concessies**, in overleg met de betrokken gemeenten. Het eerste station opende in 2022 in Roeselare, gevolgd door een tweede station in 2023 in Oostende.

Snellaadpalen in West-Vlaanderen

KLIMAATVRIENDELIJK EN INCLUSIEF

Sociaal autodeelproject in Vorselaar

Lieven Janssens is oud-burgemeester van Vorselaar en initiator van het autodeelproject. Hij is vandaag niet langer politiek actief.

In steden ging het al vlot, en ook in een landelijke gemeente als Vorselaar blijkt autodelen een succes. Veel lokale besturen zetten in op deelwagens, een doelstelling uit het Lokaal Energie- en Klimaatpact (LEKP). Twee volledig elektrische deelwagens kregen een plekje aan een sociaal huisvestingsproject.

‘Het is een heel inclusief project, ook toegankelijk voor mensen in een meer kwetsbare situatie’

Vanwaar kwam het idee om deelwagens ter beschikking te stellen?

Lieven: Het is niet vanzelfsprekend om in een landelijke gemeente autodelen ingang te doen vinden, maar we willen graag het goede voorbeeld geven.

Dat was bij ons alvast gebaseerd op een sterke geïntegreerde beleidsvisie met een moedig en duurzaam mobiliteitsbeleid. De concrete aanleiding kwam er met de creatie van een Hoppinpunt bij de heraanleg van het marktplein en het ruimere centrum. Ook het openbaar vervoer werd herbekeken. Met de komst van een sociaal huisvestingsproject in het centrum maakten we van de gelegenheid gebruik om nieuwkomers te overtuigen geen auto te nemen. We tonen dat het ook anders kan.

Welke succesfactoren dragen bij aan het project?

Lieven: Ten eerste hebben we sterk ingezet op communicatie. Via allerlei media en kanalen maar bijvoorbeeld ook door een infostand op de jaarmarkt waar mensen een testritje konden maken. Ten tweede is het een heel inclusief project, ook toegankelijk voor mensen in een meer kwetsbare situatie. De deelwagens zijn betaalbaar: zo is er een correctie voor mensen die door de sociale dienst begeleid worden. We stellen ook smartphones ter beschikking voor mensen die er geen hebben. Die hebben mensen nodig om de auto te

kunnen reserveren en gebruiken. Ze krijgen ook extra uitleg om hun digitale vaardigheden aan te scherpen. Bovendien is het geen probleem als mensen niet zelf een betaalkaart hebben. Dan gebeurt de afrekening via de sociale dienst. Ten derde is het een gemeentebreed verhaal. De diensten mobiliteit, duurzaamheid, welzijn, sociale huisvesting, ruimtelijke ordening en de technische dienst zijn allemaal betrokken. We hebben ook bewust van in het begin een regierol opgenomen als lokaal bestuur en met een reglement gewerkt waardoor we zelf het beleid inzake autodelen konden sturen.

Waren er ook uitdagingen?

Lieven: Het is een project dat moet groeien. Er zijn een aantal jaren nodig om het echt op gang te laten komen. Het bleek ook belangrijk om de deelwagens op meerdere locaties aan te bieden. Daar zijn we intussen aan tegemoet gekomen. We hebben bovendien een fietsenstalling aangelegd naast de deelwagens, want er zijn mensen die de fiets nemen tot aan de auto. Daarnaast willen we bedrijven graag aanmoedigen om de deelwagens te gebruiken, want nu worden ze bijna uitsluitend gebruikt door particulieren. We geven met het lokaal bestuur alvast het goede voorbeeld en doen stap voor stap ook onze eigen dienstauto's weg. Tot slot willen we in de toekomst nog meer verschillende automodellen aanbieden, met meer laadruimte bijvoorbeeld.

Heb je nog tips voor andere steden en gemeenten?

Lieven: Wacht niet tot de vraag komt, maar begin zelf al met het aanbod van deelwagens. Geef op die manier zelf het goede voorbeeld. Hou daarnaast ook rekening met inclusiviteit. Zorg ervoor dat de deelwagens voor iedereen met een rijbewijs toegankelijk zijn.

Meer weten?

Meer info vind je in de praktijkendatabank

Integratie van autodelen bij sociale huisvestingsprojecten

Redactie, illustraties en lay-out

VVSG Netwerk Klimaat &
Pantarein Publishing

Druk

Zwartopwit

Verantwoordelijke uitgever

Piet Van Schuylenbergh,
waarnemend algemeen directeur
Vereniging van Vlaamse Steden en
Gemeenten vzw, Bischoffsheimlaan
1-8, 1000 Brussel

Datum van uitgave

December 2024

Wettelijk depotnummer

D/2024/15987/01

Coverfoto

Stad Genk

Copyright

Niets uit deze uitgave mag worden
gereproduceerd en/of openbaar
gemaakt worden door middel van
druk, fotokopie, elektronische
drager of op welke wijze dan ook
zonder voorafgaand schriftelijke
toestemming te vragen.

Deze brochure kwam tot stand met
steun van de Vlaamse overheid.

vvsg netwerk
klimaat

